

Cinquantè aniversari de l'encíclica de Joan XIII «Pacem in Terris»

Joan Costa

Doctor en Teologia

Rector de la Parròquia de la Mare de Déu del Roser

Joan XXIII obre la qüestió nacional a la dimensió planetària ja en la seva primera encíclica social «Mater et Magistra», l'any 1961. Dos anys més tard, l'11 d'abril de 1963, era dijous sant, publicà una nova encíclica social, de caire polític, amb el títol «Pacem in Terris», d'abast mundial.

El text pontifici fou ben acollit internacionalment. Un dels que més hi va treballar, el cardenal Pietro Pavan, en remarcava dos motius d'aquesta acollida favorable: a) la proposta d'un horitzó de pau, al que aspiren tots els sers humans, fonamentat en els valors que sostenen la veritable convivència humana —la veritat, la justícia, l'amor i la llibertat— en contraposició a una pau fonamentada en l'equilibri d'armaments, que es pensava que era l'única possible davant la situació del moment històric de la contraposició entre l'occident i l'orient, entre Estats Units i la URSS. b) un segon motiu que se'n fa ressò és l'atenció als signes dels temps i, en concret, d'aquests posa en relleu la creixent consciència de la comunitat humana de la dignitat de la persona, alhora que n'enuncia d'altres com l'aixecament del món laboral, la presència de la dona en la vida pública i l'emancipació dels pobles.

La situació política dels anys seixanta és ben coneguda: la gran tensió internacional degut a la guerra freda entre els dos blocs ja esmentats. Alhora, l'any 1962 havia començat el Concili Vaticà II. El conflicte dels míssils nuclears a Cuba agreujà la conflictivitat internacional. El Papa adreçà un missatge de pau, el 25 d'octubre de 1962 per la Radio Vaticana, tot fent una crida a la pau, que fou escoltada i acollida pels caps d'estat en conflicte. En paraules del Cardenal Pavan, en una conversa privada amb Joan XIII, el pontífex testimonià que estava convençut que aquest missatge havia contribuït a la salvació de la pau. En adonar-se que quan ell parlava de la pau els homes hi prestaven atenció, decidí reprendre el tema i publicar una encíclica per indicar, a la llum de la raó il·luminada per la fe, i amb un llenguatge senzill, l'autèntic sentit de la pau i els camins segurs que hi condueixen. La guerra no és inevitable, una fatalitat, i la pau no és només un do, sinó també el fruit de l'actuació humana. La guerra, doncs, es pot evitar, i la pau es pot construir i cal entestar-se seriosament a construir-la.

Tot seguint l'esquema de l'encíclica proposat per Mn. Antoni M. Oriol,¹ aquesta consta de cinc parts, reductibles a tres seccions. La primera secció, que coincideix amb la primera part aborda la convivència social, que té com a principi fonamental la dignitat personal de tot home. I què és ésser persona? És ésser una naturalesa intel·ligent i lliure, subjecte de drets i deures que són, alhora, universals, inviolables i inalienables; naturalesa que, en Crist i per Crist, ha estat enlairada a l'ordre sobrenatural fins esdevenir fill de Déu. L'encíclica enumera una

¹ Antoni M. Oriol, *De la «Rerum novarum» a la «Centesimus annus»: síntesis dinámica de los 12 principales documentos de la doctrina social de la Iglesia*, Noticias Cristianas, Barcelona 1999, pp. 16-19.

sèrie de drets que flueixen de la persona, els quals impliquen al seu torn un recíproc conjunt de deures. La convivència humana es fonamenta en l'exigència constant i coherent dels drets i en la pràctica permanent i conseqüent dels respectius deures. Quan l'ésser humà es comporta d'aquesta manera, s'obre a la veritat, la justícia, l'amor i la llibertat i, per consegüent, a Déu, fonament tant dels valors que enriqueixen la persona com de la persona que origina els valors. No vull deixar de citar textualment un dels paràgrafs que em semblen més fonamentals de l'encíclica: «La convivència entre els homes és, doncs, ordenada, fecunda i pròpia de la seva dignitat, si es fonamenta en la veritat [...]. Això demana que els drets recíprocs i els deures corresponents siguin reconeguts. És, a més, una convivència que es realitza segons justícia o en el respecte efectiu d'aquells drets i en el compliment lleial dels deures respectius; que és vivificada i integrada per un amor tal, que fa sentir com a pròpies les necessitats i les exigències d'altri, fa els altres participants en els propis béns i procura de fer sempre més vívida la comunió en el món dels valors espirituals; i és realitzada en la llibertat d'una manera adient a la dignitat d'éssers portats per la seva mateixa naturalesa racional a assumir la responsabilitat del propi obrar.» (PT 30).

La segona secció, que inclou la segona, tercer i quarta parts, realitza el pas de l'àmbit social al polític, de l'ordre que hom descobreix en la natura humana a l'ordenació, formulada jurídicament, en tres moments —intraestatal, interestatal i planetari— que es corresponen amb les parts segona, tercera i quarta de l'encíclica.

Pel que fa a la dimensió *intraestatal*, s'exposen temàtiques com ara a) la necessitat de l'autoritat (origen, obligatorietat i dignitat); b) el bé comú, com a raó de ser de l'autoritat, que facilita positivament la realització de la persona i dels grups intermedis, en funció del reconeixement, promoció i harmonització dels drets humans; c) i l'ordenació juridicopolítica de la societat, cristal·litzada en una triple divisió de funcions, facilitadora de la participació i subjecta a periòdica renovació.

L'enfocament *Interestatal*, del que tracta la tercera part, podem resumir-la tot afirmant que les comunitats polítiques són subjectes de drets i deures mutus; i les seves relacions han de regular-se, a l'igual que la convivència civil, per les normes de la veritat, la justícia, la solidaritat i la llibertat. L'encíclica urgeix unes relacions entre les comunitats polítiques que a) en fonamentar-se en la veritat, eviten la discriminació racial i es construeixen sobre la plataforma de la igualtat en dignitat, el dret a la bona fama i la veracitat en la informació. b) En regular-se per la justícia, porten a un recíproc comportament segons dret-deure i, més en concret, a una solució correcta del problema de les minories ètniques, reconeixent i promovent la seva llengua, cultura, tradicions, recursos i iniciatives econòmiques, alhora que facilitant-les la seva participació -que el Papa urgeix- en el bé comú estatal. c) En incrementar-se per la solidaritat, faciliten la comunicació ciutadana i grupal; lluiten per tal de superar les desproporcions i articular una eficaç cooperació; acullen els exiliats polítics injustament tractats; fan disminuir i, en el seu cas, cessar la carrera d'armaments i/o es presten a reducció simultània dels mateixos, arribant fins al desarmament de les consciències; i estableixen, finalment, un equilibri basat en la mútua confiança. d) En ordenar-se segons la llibertat, faciliten la promoció dels pobles en vies de desenvolupament, a partir del seu prioritari protagonisme i evitant tota mena de neocolonialisme.

Des de la perspectiva *planetària*, que és la quarta part de l'encíclica, i rere les petjades de Pius XII, avançant-se molts decennis a la marxa de la història, postula el suggeriment d'una autoritat mundial (originada per lliure i mutu acord dels Estats i orientada vers una actuació subsidiària) com a mitjà avui únicament eficaç d'aconseguir el bé comú universal. La sola acció diplomàtica interestatal és insuficient per a promoure-ho.

La tercera secció -que s'identifica amb la cinquena part- descriu unes normes per a l'acció temporal del cristià. Cal la participació i la col·laboració dels ciutadans, il·luminats per la

fe i guiats per la caritat, amb vista a què les institucions ajudin al perfeccionament de les persones. Aquesta col·laboració ha d'obrir-se, de la part dels catòlics, als cristians separats i a tots els homes de bona voluntat, fins i tot els qui s'equivoquen, essent que s'ha de distingir sempre entre errant i error, d'igual manera que s'ha de discernir entre les ideologies i els corrents històrics (partits, sindicats, etc.) per elles originades. Amb la bandera de l'evolució a la mà, els cristians són cridats a l'establiment d'unes relacions socials que siguin veritablement humanes, sota l'ègida —recordem novament la famosa quadrilogia— de la veritat, justícia, caritat i llibertat.

Per a fer realitat la pau en la terra, les forces humanes, per bé que siguin animades de la més lloable bona voluntat, no poden assolir-la per elles mateixes —afirma Joan XIII— i cal l'ajut de dalt, del Príncep de la Pau, a qui el Papa s'adreça amb aquesta pregària final: «Que Ell allunyi del cor dels homes tot allò que la pugui posar en perill; i que els transformi en testimonis de veritat, de justícia, d'amor fraternal. Que il·lumini els responsables dels pobles a fi que juntament amb les sol·licituds del just benestar dels seus ciutadans, garanteixin i defensin el gran do de la pau; que encengui les voluntats de tots a fi de superar les barreres que divideixin, d'augmentar els vincles de la caritat mútua, de comprendre els altres, de perdonar aquells qui han comès greuges; que en virtut de la seva acció s'agermanin tots els pobles de la terra i floreixi en ells i regni sempre la pau anhelada.» (PT 165).